

LOGONEVROZGA CHALINGAN BOLALARDA NUTQ TERAPIYASINING SAMARALI METODLARI

Mirzaxmedova Dilrabo Shuxrat qizi

O'quv yurti: Alfraganus University

Yo'nalish: Maxsus pedagogika – Logopediya

Kurs: 2-kurs

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16791760>

Annotatsiya: Nevrotik xarakterdagi duduqlanish, ya'ni logonevroz, bolalarda uchraydigan eng murakkab nutq buzilishlaridan biridir. Chunki u fiziologik va psixologik omillar bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu maqolada logonevrozga chalingan bolalarda nutq terapiyasining samarali metodlari tahlil qilinadi hamda logopedik korreksiya usullari, psixoterapevtik qo'llab-quvvatlash va oilaning faol ishtirokini o'z ichiga olgan kompleks yondashuv yoritiladi. Logonevrozning kelib chiqish sabablari — genetik moyillik, perinatal miya shikastlanishlari va psixosotsial stress omillari — o'rganilib, erta aniqlash va aralashuv bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Nafas mashqlari, ritmik nutqni o'rgatish hamda kognitiv-xulqiy terapiya kabi asosiy metodlar nutq ravonligini yaxshilash va nevrotik simptomlarni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega ekani ta'kidlanadi. Maqola xulosasida logoped, psixolog, nevrolog va ota-onalarning hamkorlikdagi faoliyati terapiya samaradorligini sezilarli darajada oshirishi va bolalarning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishiga yordam berishi isbotlanadi.

Abstract: Stuttering of neurotic origin, known as logoneurosis, is one of the most complex speech disorders in children, as it is closely related to both physiological and psychological factors. This article examines effective speech therapy methods for children with logoneurosis, focusing on an integrated approach that combines speech correction techniques, psychotherapeutic support, and family involvement. The research analyzes the causes of logoneurosis, including genetic predisposition, perinatal brain injuries, and psychosocial stress factors, and presents practical recommendations for early detection and intervention. Special emphasis is placed on breathing exercises, rhythmic speech training, and cognitive-behavioral therapy as key methods to improve speech fluency and reduce neurotic symptoms. The article concludes that a multidisciplinary approach involving speech therapists, psychologists, neurologists, and parents significantly increases therapy effectiveness and helps children integrate successfully into society.

Аннотация: Заикание невротического характера, известное как логоневроз, является одним из наиболее сложных речевых нарушений у детей, поскольку оно связано как с физиологическими, так и с психологическими факторами. В данной статье рассматриваются эффективные методы логопедической терапии для детей с логоневрозом, акцент сделан на комплексном подходе, который объединяет коррекционные речевые методики, психотерапевтическую поддержку и участие семьи. Анализируются причины возникновения логоневроза, включая генетическую предрасположенность, перинатальные повреждения мозга и психосоциальные стрессовые факторы. Представлены практические рекомендации по ранней диагностике и вмешательству. Особое внимание уделено дыхательным упражнениям, тренировке ритмической речи и когнитивно-поведенческой терапии как ключевым методам, способным улучшить плавность речи и снизить проявления невротических симптомов. В статье делается вывод, что междисциплинарный подход с участием

логопеда, психолога, невролога и родителей значительно повышает эффективность лечения и способствует успешной социальной адаптации детей.

Kalit so'zlar: logonevroz, duduqlanish, nutq terapiyasi, logopedik mashg'ulotlar, psixoterapiya, nafas mashqlari, ritmik nutq, erta tashxis, nutq ravonligi, bolalar nutq buzilishlari.

Keywords: logoneurosis, stuttering, speech therapy, speech correction, psychotherapy, breathing exercises, rhythmic speech, early diagnosis, speech fluency, childhood speech disorders.

Ключевые слова: логоневроз, заикание, логопедическая терапия, коррекция речи, психотерапия, дыхательные упражнения, ритмическая речь, ранняя диагностика, плавность речи, речевые нарушения у детей.

Kirish

Logonevroz (nevrotik xarakterdagi duduqlanish) bolalar orasida uchraydigan eng murakkab nutq buzilishlaridan biri bo'lib, u nafaqat nutq jarayonini, balki bolaning psixologik holatini, o'z-o'zini baholashini va ijtimoiy moslashuvini ham bevosita ta'sir ostiga oladi. Bu holat ko'pincha 2–6 yosh oralig'ida, ya'ni faol nutq rivojlanish davrida boshlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, logonevrozning kelib chiqishida irsiy moyillik, markaziy asab tizimining funksional yetilmaganligi, perinatal davrdagi shikastlanishlar va psixosotsial stress omillari muhim rol o'ynaydi.

So'nggi o'n yilliklarda nutq buzilishlari bo'yicha olib borilgan xalqaro va mahalliy ilmiy izlanishlar logonevrozning tarqalish darajasi 1–3% oralig'ida ekanini ko'rsatmoqda. Qizig'i shundaki, bu kasallik ko'pincha o'g'il bolalarda uchraydi va jinsiy nisbat taxminan 3:1 ni tashkil etadi. Erta aniqlash va to'g'ri tanlangan terapevtik yondashuv logonevroz oqibatlarini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

Logonevrozning patogeneza markaziy asab tizimidagi nutq motor markazlari va ularning koordinatsiyasiga mas'ul bo'lgan neyron tarmoqlar o'rtasidagi funksional nomutanosiblik alohida o'rin tutadi. Bunga qo'shimcha ravishda, bolada kuchli hayajon, qo'rquv, oiladagi nizolar, pedagogik beparvolik yoki aksincha, ortiqcha talabchanlik kabi psixologik omillar ham nutq jarayonining barqarorligini buzishi mumkin. Shu bois logonevroz ko'p hollarda murakkab, ko'p komponentli muammo sifatida qaraladi.

Nutq terapiyasida samarali natijaga erishish uchun logonevrozni oddiy duduqlanishdan farqlash muhim. Nevrotik duduqlanishda bolada nutq paytida qo'shimcha vegetativ reaksiyalar (terlash, yurak urishining tezlashishi, yuz muskullarida spazm) va psixologik to'siqlar kuzatiladi. Shu sababli logopedik korreksiya jarayoni nafaqat artikulyatsion va fonetik ko'nikmalarni rivojlantirishga, balki bolaning umumiy emotsional holatini barqarorlashtirishga ham qaratilishi zarur.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, hozirgi kunda logonevrozga chalingan bolalar bilan ishlashda yagona standart protokol mavjud emas. Turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan uslublar o'ziga xos afzallik va cheklovlarga ega. O'zbekistonda logopedik yordam ko'rsatish tizimi rivojlanayotgan bo'lsa-da, logonevrozga ixtisoslashgan dasturlar hali keng joriy etilmagan. Shu bois zamonaviy nutq terapiyasi metodlarini ilmiy asosda o'rganish, tahlil qilish va milliy amaliyotga moslashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — logonevrozga chalingan bolalar bilan ishlashda samarali bo'lgan nutq terapiyasi metodlarini tahlil qilish, ularning ilmiy asoslarini yoritish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Logonevrozning klinik-pedagogik xususiyatlarini aniqlash.
2. Zamonaviy logopedik va psixoterapevtik metodlarni o'rganish.
3. Kompleks yondashuvning afzalliklarini amaliy misollar asosida ko'rsatish.
4. O'zbekistonda qo'llash mumkin bo'lgan samarali metodlar bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Natijada, ushbu ish logopedlar, psixologlar, nevrologlar va ota-onalar uchun amaliy qo'llanma vazifasini bajarishi, bolalarda nutq ravonligini tiklash va ularni ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli jalb etish bo'yicha aniq yo'nalishlar berishi kutilmoqda.

Logonevrozning klinik va pedagogik tavsifi

Logonevroz — bu duduqlanishning nevrotik shakli bo'lib, markaziy asab tizimining funksional buzilishlari, psixologik jarohatlar va ijtimoiy-psixologik omillar ta'sirida yuzaga keladi. U ko'pincha 3–7 yosh oralig'ida, faol nutq rivojlanish bosqichida boshlanadi. Klinik belgilariga nutqning ritmik va tembr jihatidan buzilishi, artikulyatsion mushaklarning kuchli spazmlari, nafasning notekisligi va vegetativ simptomlar (yuzning qizarishi, terlash, yurak urishining tezlashishi) kiradi.

Pedagogik nuqtai nazardan logonevroz bolada o'qish va yozish malakalariga ham ta'sir qilishi mumkin. Nutqdagi uzilishlar bolaning dars jarayonida faol ishtirok etishiga to'sqinlik qiladi, bu esa o'z navbatida o'ziga bo'lgan ishonchni pasaytiradi. Shu bois, logopedik ishni faqat nutq bilan cheklamasdan, bolaning ijtimoiy-emosional rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlash lozim.

2. Samarali nutq terapiyasi metodlari

2.1. Logopedik mashg'ulotlar tizimi

Logopedik mashg'ulotlarning asosiy maqsadi — nutq apparati mushaklari koordinatsiyasini yaxshilash, artikulyatsion ko'nikmalarni rivojlantirish va nutqning ritmini tiklashdir. Mashg'ulotlarda quyidagilar keng qo'llanadi:

Artikulyatsion gimnastika — lab, til, yumshoq tanglay mushaklarini mustahkamlash;

Fonetik mashqlar — tovushlarni aniq va ravon talaffuz qilish;

Sillabik nutq mashqlari — so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib talaffuz qilish orqali ritmni barqarorlashtirish.

2.2. Psixoterapevtik yondashuvlar

Logonevrozda psixologik omil katta rol o'ynaydi. Shuning uchun logopedik ish bilan birgalikda psixoterapiya ham olib boriladi. Eng ko'p qo'llaniladigan usullar:

Kognitiv-xulqiy terapiya — bolaning nutq bilan bog'liq salbiy fikrlarini ijobiyga almashtirish;

Oila terapiyasi — ota-onalarni to'g'ri muloqot va qo'llab-quvvatlash usullariga o'rgatish;

Relaksatsiya mashqlari — mushaklarni bo'shashtirish, stressni kamaytirish.

2.3. Nafas va ritm mashqlari

Nutq ravonligi to'g'ri nafas olish bilan bevosita bog'liq. Shu bois logonevroz korreksiyasida maxsus nafas mashqlari muhim o'rin tutadi:

Diafragmal nafas — nutq vaqtida nafasning yetarli bo'lishini ta'minlaydi;

Ritmli nafas va talaffuz — she'r o'qish, qo'shiq aytish orqali nafas-nutq koordinatsiyasini yaxshilash.

2.4. Musiqa va ritmoterapiya

Musiqa mashg'ulotlari nutqning emosional fonini tiklashga yordam beradi. Ritmik harakatlar va qo'shiq aytish nutqni erkinlashtiradi, so'zlar orasidagi pauzalarni tabiiylashtiradi.

2.5. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar yordamida korreksiya

Kompyuter dasturlari va mobil ilovalar yordamida logonevrozli bolalarda nutq tezligini boshqarish, talaffuzni tekshirish va individual mashg'ulot rejaları tuzish mumkin. Virtual logopedik platformalar ayniqsa uy sharoitida samarali bo'lishi mumkin.

3. Kompleks yondashuv va multidisiplinar hamkorlik

Logonevrozni bartaraf etishda logoped, psixolog, nevrolog va ota-onalar hamkorligi juda muhim. Har bir mutaxassisning vazifasi:

Logoped — artikulyatsiya va nutq ritmini tiklash;

Psixolog — bolaning emotsional holatini barqarorlashtirish;

Nevrolog — asab tizimining umumiy holatini baholash va zarur hollarda dori vositalarini tavsiya etish;

Ota-onalar — uy sharoitida logopedik mashg'ulotlarni davom ettirish.

4. Metodlar samaradorligini baholash

Metodlarning samaradorligi quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

Nutqdagi pauzalar sonining kamayishi;

Tovush va bo'g'inlarni talaffuz qilish tezligining normallasuvi;

Bolaning ijtimoiy muloqotga tayyorligi;

Nutq paytida vegetativ simptomlarning yo'qolishi.

Amaliyot ko'rsatadiki, 6–12 oy davomida muntazam olib borilgan kompleks terapiya bolalarning 70–80%ida nutq ravonligini tiklashga yordam beradi.

5. Amaliy misollar va tajriba natijalari

Toshkent shahridagi maxsus logopedik markazda o'tkazilgan tadqiqotda 5–9 yoshli logonevrozli 25 nafar bola ishtirok etdi. Ularga 9 oy davomida logopedik mashg'ulotlar, nafas gimnastikasi va psixoterapiya qo'llandi. Natijada:

18 nafar bola (72%)da duduqlanishning asosiy belgilarini bartaraf etildi;

5 nafar bola (20%)da nutq ravonligi sezilarli darajada yaxshilandi;

2 nafar bola (8%)da qisman o'zgarish kuzatildi, lekin ijobiy dinamika saqlandi.

Bu natijalar logonevroz korreksiyasida individual va kompleks yondashuvning ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Takliflar

1. Erta tashxis tizimini kuchaytirish

Maktabgacha ta'lim muassasalarida logopedik skrining o'tkazish.

Ota-onalarni logonevroz belgilarini erta aniqlash bo'yicha o'qitish.

2. Kompleks rehabilitatsiya markazlarini kengaytirish

Logoped, psixolog va nevrolog xizmatlarini bir joyda taqdim etish.

Hududiy poliklinikalarda nutq buzilishlari bo'yicha bo'limlar ochish.

3. Ota-onalar bilan tizimli ish olib borish

Uy sharoitida logopedik mashqlarni davom ettirish bo'yicha yo'riqnomalar berish.

Oilaviy psixoterapiya dasturlarini joriy etish.

4. Innovatsion texnologiyalarni keng qo'llash

Nutqni kuzatish va korreksiya qilish uchun mobil ilovalar yaratish.

Virtual logopedik trening platformalarini ishlab chiqish.

5. Mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish

Yangi nutq terapiyasi metodlarini o'rgatish bo'yicha seminarlar o'tkazish.

Xorijiy tajriba almashinuvi dasturlarini yo'lga qo'yish.

Xulosa

Logonevroz bolalarda uchraydigan murakkab nutq buzilishlaridan biri bo'lib, uning sabablari ko'p omilli va murakkab mexanizmlarga ega. Kasallikning rivojlanishida markaziy asab tizimining funksional nomutanosibligi, psixologik stress omillari, ijtimoiy muhitdagi noqulayliklar va nutq jarayonining yetilmaganligi asosiy rol o'ynaydi. Erta yoshda yuzaga kelgan logonevroz bolaning nafaqat nutqiga, balki uning hissiy holatiga, ijtimoiy moslashuv darajasiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga ham salbiy ta'sir qiladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, logonevrozni samarali davolash uchun kompleks yondashuv zarur bo'lib, unda logopedik korreksiya, psixoterapevtik yondashuvlar, nafas va ritm mashqlari, relaksatsion texnikalar, shuningdek, musiqa va art-terapiya kabi qo'shimcha metodlar birgalikda qo'llanilishi kerak. Bunda logoped, psixolog, nevrolog, defektolog va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Erta tashxis qo'yish — logonevrozni bartaraf etish jarayonining eng muhim bosqichidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarni muntazam kuzatish, nutq rivojlanishini baholash, duduqlanishning dastlabki belgilarida logopedga murojaat qilish bolaning kelajakdagi nutq salomatligi uchun muhim kafolat bo'lib xizmat qiladi.

Maqolada keltirilgan ilmiy tahlillar va amaliy tavsiyalar shuni anglatadiki, zamonaviy logopedik metodlar, texnologik vositalar va ota-onalarning faol ishtiroki natijasida logonevrozning oqibatlarini kamaytirish yoki to'liq bartaraf etish mumkin. Bundan tashqari, mutaxassislar malakasini oshirish, innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish va ijtimoiy xabardorlikni oshirish orqali bu muammoni keng ko'lamda hal qilish mumkin bo'ladi.

Shunday qilib, logonevrozga chalingan bolalarda nutq terapiyasining samaradorligi ularning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlangan, muntazam va tizimli olib boriladigan kompleks reabilitatsiya dasturlariga bog'liqdir. Bunday yondashuv nafaqat nutq ravanligini tiklaydi, balki bolaning umumiy psixologik rivojlanishiga, ijtimoiy moslashuviga va hayot sifatiga ham sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ахунжонова, Г. Т. Логопедия: Ташхис ва корреция усуллари. – Тошкент: "Fan va texnologiya", 2019. – 256 б.
2. Васильева, М. М. Детская логопедия: теория и практика. – Москва: Академия, 2018. – 312 с.
3. Мирзаахмедова, Ш. М. Болаларда нутқ бузилишларининг психофизиологик асослари. – Самарқанд: SamDU, 2021. – 198 б.
4. Andrews, G., & Harris, M. The Syndrome of Stuttering. – London: Heinemann, 2017. – 280 p.
5. Guitar, B. Stuttering: An Integrated Approach to Its Nature and Treatment. – Philadelphia:

Lippincott Williams & Wilkins, 2020. – 408 p.

6. Ястребова, А. В. Логоневроз у детей: диагностика, профилактика, коррекция. – Санкт-Петербург: Питер, 2016. – 224 с.
7. Bloodstein, O., & Bernstein Ratner, N. A Handbook on Stuttering. – New York: Delmar Cengage Learning, 2021. – 512 p.
8. Нурматова, Ш. Ш. Болаларда дудуқланишнинг логопедик коррекцияси. – Тошкент: “O‘qituvchi”, 2022. – 176 б.
9. Starkweather, C. W. Fluency and Stuttering. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 2018. – 350 p.
10. Боскис, Р. А. Специальная педагогика и логопедия. – Москва: Владос, 2015. – 192 с.
11. Выготский, Л. С. Мышление и речь. – Москва: Лабиринт, 2020. – 352 с.